

Sadržaj

Uvod	7
1. Odgovornost intelektualaca, <i>redux</i>	12
2. Najtraženiji teroristi na svetu	31
3. Memorandumi o torturi i istorijska amnezija	42
4. Nevidljiva ruka moći	58
5. Američki pad: uzroci i posledice	74
6. Da li je Amerika gotova?	86
7. <i>Magna Carta</i> , njena i naša sudbina	105
8. Nedelja kad je svet stao	124
9. Sporazumi iz Osla: njihov kontekst i njihove posledice	142
10. Predvečerje destrukcije	156
11. Izrael–Palestina: realne opcije	163
12. „Ništa za druge ljude”: klasni rat u Sjedinjenim Državama	172
13. Čija bezbednost? Kako Vašington štiti sebe i korporativni sektor ...	179
14. Grubo kršenje	193
15. Koliko minuta do ponoći?	213
16. Prekidi vatre koji se uvek krše	224
17. SAD su vodeća teroristička država	234
18. Obamin istorijski potez	239
19. „Dvostruko tumačenje”	247
20. Jedan dan u životu čitaoca lista <i>New York Times</i>	252
21. „Iranska pretnja”: ko je najozbiljnja opasnost po svetski mir?	257
22. Sat sudnjeg dana	272
23. Gospodari čovečanstva	283
Imenski registar	305

Uvod

Pitanje koje je postavljeno u naslovu ove knjige ne može imati jednostavan i konačan odgovor. Svet je previše raznolik, previše složen da bi to bilo moguće. Ipak, nije teško raspoznati oštre razlike u sposobnosti da se oblikuje svet i identifikovati istaknutije i uticajnije aktere.

Od kraja Drugog svetskog rata, Sjedinjene Države su, među ostalim zemljama, bile prve među nejednakima, a i dalje je tako. SAD još uvek u velikoj meri postavljaju uslove za globalni diskurs, počev od takvih problema kao što su Izrael–Palestina, Iran, Latinska Amerika, „rat protiv terorizma”, međunarodne ekonomske organizacije, pravo i pravda, i ostali poput njih, do krajnjih pitanja opstanka civilizacije (nuklearni rat i uništavanje životne sredine). Moć SAD se, međutim, smanjuje otkako su dostigle istorijski vrhunac bez presedana 1945. godine. Uz neizbežan pad, moć Vašingtona je donekle podeljena unutar „defakto svetske vlade” „gospodara univerzuma”, da pozajmim izraz iz poslovne štampe koji se odnosi na vodeće sile državnog kapitalizma (zemlje G-7) uz institucije koje oni kontrolišu u „novom imperijalnom dobu”, kao što su Međunarodni monetarni fond i globalne trgovinske organizacije.¹

Naravno, „gospodari univerzuma” veoma su daleko od predstavnika populacije dominantnih sila. Čak i u demokratičnijim zemljama, populacija ima veoma mali uticaj na političke odluke. U Sje-

¹ Džejms Morgan (James Morgan), ekonomski dopisnik BBC-ja, *Financial Times* (London), 25–26. april 1992.

dinjenim Državama, ugledni istraživači pronašli su ubedljiv dokaz da „ekonomska elita i organizovane grupe koje zastupaju poslovne interese imaju znatan nezavisni uticaj na politiku vlade SAD, dok prosečni građani i interesne grupe zasnovane na masi imaju malo ili nemaju nimalo nezavisnog uticaja”. Autori su zaključili da rezultati njihovih istraživanja „znatno potkrepljuju teorije o dominaciji ekonomske elite i teorije o pristrasnom pluralizmu, ali ne i teorije o majoritetnoj izbornoj demokratiji ili majoritetni pluralizam”. Druga istraživanja su pokazala da je znatna većina populacije, na donjem kraju lestvice prihoda/bogatstva, efikasno isključena iz političkog sistema i da njihovi formalni predstavnici zanemaruju njihova mišljenja i stavove, dok mali sektor na vrhu ima ogroman uticaj, te da je finansiranje kampanje izuzetno dobar prediktor izbora politike.²

Jedna posledica je takozvana apatija: nezainteresovanost za glasanje. To ima izrazitu klasnu korelaciju. Moguće razloge razmatrao je pre trideset i pet godina jedan od vodećih stručnjaka za izbornu politiku – Volter Din Bernam (Walter Dean Burnham). On je povezao apstinenciju s „ključnom komparativnom osobenošću američkog političkog sistema: potpuno odsustvo socijalističke ili radničke masovne partije kao organizovanog konkurenta na izborom tržištu”, što, tvrdio je on, objašnjava „stopu klasno asimetrične apstinencije”, kao i potcenjivanje političkih opcija koje bi opšta populacija mogla da podrži, ali koje su u suprotnosti sa interesima elite.

Ta zapažanja važe i danas. U detaljnoj analizi izbora iz 2014. godine, Bernam i Tomas Ferguson (Thomas Ferguson) pokazali su

² Martin Gilens and Benjamin Page, “Testing Theories of American Politics: Elites, Interest Groups, and Average Citizens”, *Perspectives on Politics* 12, no. 3 (September 2014), <http://www.princeton.edu/~mgilens/Gilens%20homepage%20materials/Gilens%20and%20Page/Gilens%20and%20Page%202014-Testing%20Theories%203-7-14.pdf>; Martin Gilens, *Affluence and Influence: Economic Inequality and Political Power in America* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2010); Larry Bartels, *Unequal Democracy: The Political Economy of the New Gilded Age* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2008); Thomas Ferguson, *Golden Rule: The Investment Theory of Party Competition and the Logic of Money-Driven Political Systems* (Chicago: University of Chicago Press, 1995).

da stopa glasanja „podseća na najranije dane devetnaestog veka”, kada je pravo glasa bilo doslovno ograničeno na imućne slobodne muškarce. Oni zaključuju da „i dokazi iz direktnih anketa i zdrav razum potvrđuju da velik broj Amerikanaca sada zazire od tih dveju glavnih političkih partija i da su sve više uznemireni zbog budućnosti. Mnogi su ubeđeni u to da nekoliko velikih interesnih grupa kontroliše politiku. One žude za delotvornom merom koja će preokrenuti dugoročni privredni pad i ubrzati put do ekonomske jednakosti, ali ništa što im je potrebno neće im ponuditi nijedna od američkih glavnih partija koje pokreće novac. To će najverovatnije samo ubrzati dezintegraciju političkog sistema, koja je evidentna na izborima za Kongres 2014”³.

Pad demokratije nije ništa manje upadljiv u Evropi nakon što se donošenje odluka o ključnim pitanjima prebacilo na briselsku birokratiju i finansijske sile koje ona u velikoj meri predstavlja. Njihov prezir prema demokratiji bio je otkriven nakon divljačke reakcije u julu 2015. na samu ideju da bi narod Grčke mogao da se pita u određivanju sudbine sopstvenog društva, razbijenog brutalnim merama štednje koje je nametnula „trojka” – Evropska komisija, Evropska centralna banka i Međunarodni monetarni fond (konkretno politički akteri MMF-a, a ne njihovi ekonomisti, koji su bili kritični prema tim destruktivnim merama). Te mere štednje bile su nametnute radi utvrđenog cilja – smanjenja grčkog duga. Pa ipak, one su zapravo povećale dug u odnosu na BDP, dok je grčko društveno tkivo pocepano na komadiće, a sama Grčka poslužila kao levak za pakete spasa francuskim i nemačkim bankama koje su davale rizične kredite.

Nekoliko stvari nas ovde iznenađuje. Klasni rat, koji je obično jednostran, ima dugu i gorku istoriju. U osvit moderne države

³ Burnham, in: Thomas Ferguson and Joel Rogers, eds., *Hidden Election* (New York: Random House, 1981). Burnham and Ferguson, “Americans Are Sick to Death of Both Parties: Why Our Politics Is in Worse Shape Than We Thought”, 17 December 2014, http://www.alternet.org/americans-are-sick-death-both-parties-why-our-politics-worse-shape-we-thought?paging=off¤t_page=1#bookmark.

kapitalističkog doba, Adam Smit je osudio „gospodare čovečanstva” iz svog vremena, „trgovce i proizvođače” Engleske koji su „glavne arhitekte” politike i koji su se pobrinuli za to da se na njihove interese „obradi posebna pažnja”, bez obzira na teške posledice za druge (prvenstveno za žrtve njihove „divljačke nepravde” u inostranstvu, ali i za većinu stanovnika Engleske). Neoliberalno doba prethodne generacije dodalo je svoje primese ovoj klasičnoj slici s gospodarima koji su odabrani iz samog vrha sve više monopolizovanih privreda, s ogromnim i često predatorskim finansijskim institucijama, multinacionalnim kompanijama pod zaštitom državne vlasti i političkim ličnostima koje u velikoj meri predstavljaju njihove interese.

U međuvremenu, ne prođe skoro nijedan dan bez novih izveštaja o zlokobnim naučnim otkrićima o dinamici uništavanja životne sredine. Nije previše utešno čitati da se „na srednjim geografskim širinama severne hemisfere prosečna temperatura povećava po stopi koja je jednaka svakodnevnom pomeranju na jug od oko 10 metara (30 stopa)”, stopi koja je „oko 100 puta brža od većine klimatskih promena koje možemo posmatrati u geološkom zapisu” – a možda i 1.000 puta brža, prema drugim tehničkim studijama.⁴

Ništa manje sumorna nije rastuća opasnost od nuklearnog rata. Dobro obavešteni bivši sekretar odbrane Vilijam Peri (William Perry) smatra da je „verovatnoća za nuklearnu katastrofu danas veća” nego u vreme Hladnog rata, kad je bekstvo od nezamislive nesreće bilo ravno čudu. U međuvremenu, velike sile uporno nastavljaju sa svojim programima „nacionalne nesigurnosti”, prema prikladnom izrazu dugogodišnjeg analitičara CIA Melvina Gudmana (Melvin Goodman). Pored toga, Peri je jedan od onih stručnjaka koji su pozvali predsednika Obamu da „ubije novu krstareću raketu” – nuklearno oružje s poboljšanim ciljanjem i nižom eksplozivnom snagom koje bi moglo da podstakne „ograničeni nuklearni rat”, brzo

⁴ Ken Caldeira, “Stop Emissions”, *MIT Technology Review* 119, no. 1 (January/February 2016); “Current Pace of Environmental Change Is Unprecedented in Earth’s History”, saopštenje za štampu, Univerzitet u Bristolu, 4. januar 2016, objavljeno istog dana onlajn na: <http://www.bristol.ac.uk/news/2016/january/pace-environment-change.html>.

eskalirajući poznatom dinamikom do potpune katastrofe. Još gore, ta nova raketa ima i nuklearnu i nenuklearnu varijantu, pa „neprijatelj pod napadom može pretpostaviti najgore i preterano reagovati, inicirajući nuklearni rat”. Ipak, malo je razloga da očekujemo da će se taj savet uzeti u obzir nakon što se ubrzano sprovede Pentagonov plan unapređenja sistema za nuklearno naoružanje vredno hiljadu milijardi dolara, dok manje sile preduzimaju sopstvene korake ka Armagedonu.⁵

Čini mi se da prethodne napomene skiciraju poštenu aproksimaciju uloga glavnih likova. Poglavlja koja slede nastoje da istraže pitanja ko vlada svetom, kako postupaju shodno svojim nastojanjima i kuda to vodi – i mogu li se „osnovne populacije”, da pozajmimo zgodni izraz Torstena Veblena (Thorstein Veblen), nadati da će nadjačati moć poslovne i nacionalističke doktrine i da će, prema njegovim rečima, „oživeti i biti sposobne za život”.

Nema još mnogo vremena.

⁵ Julian Borger, “Nuclear Weapons Risk Greater Than in Cold War, Says Ex-Pentagon Chief”, *Guardian* (London), 7 January 2016, <http://www.theguardian.com/world/2016/jan/07/nuclear-weapons-risk-greater-than-in-cold-war-says-ex-pen-tagon-chief>; William Broad and David Sanger, “As U.S. Modernizes Nuclear Weapons, ‘Smaller’ Leaves Some Uneasy”, *New York Times*, 12 January 2016, http://www.nytimes.com/2016/01/12/science/as-us-modernizes-nuclear-weapons-smaller-leaves-some-uneasy.html?_r=0.